

WYBRANE PROBLEMY USTANAWIANIA OBSZARÓW OCHRONNYCH GŁÓWNYCH ZBIORNIKÓW WÓD PODZIEMNYCH

SELECTED PROBLEMS OF ESTABLISHING THE PROTECTION AREAS OF THE MAIN GROUNDWATER RESERVOIRES

PIOTR HERBICH¹, JÓZEF MIKOŁAJKÓW¹, LESŁAW SKRZYPCZYK¹

Abstrakt. Jednym z ważniejszych zadań związanych z wdrożeniem ustaleń Ramowej Dyrektywy Wodnej oraz planowaniem i gospodarowaniem wodami w obszarach regionów wodnych i ochroną wód podziemnych w Polsce jest wyznaczenie i ustanowienie obszarów ochronnych głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP). W 2009 r., na zamówienie Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej został uruchomiony 6-letni program udokumentowania obszarów ochronnych 116 zbiorników. Przeprowadzona analiza obowiązujących aktów prawnych wskazuje na konieczność podjęcia pilnych inicjatyw legislacyjnych, które powinny usprawnić proces ustanawiania obszarów ochronnych GZWP, przyspieszyć proces ich wdrażania oraz ułatwić egzekwowanie wprowadzonych wymogów ochronnych. Główne kierunki działań w tym zakresie obejmują uzupełnienie ustawy Prawo wodne, między innymi o wykaz nakazów, zakazów i ograniczeń możliwych do wprowadzenia w celu ochrony zbiornika, a także opracowanie i wdrożenie aktu prawnego dotyczącego szczegółowych zasad ustanawiania obszaru ochronnego. Niezbędne jest także doprowadzenie do wzajemnej zgodności przepisów dotyczących planowania przestrzennego i planowania w gospodarce wodnej.

Słowa kluczowe: główne zbiorniki wód podziemnych, ochrona wód podziemnych, Prawo wodne.

Abstract. The establishment of the protection areas of the main groundwater reservoirs is one of the important tasks for the implementation of the Frame Water Directive as well as for the planning, water management and water protection in Poland. In 2009 at the National Water Board order the 6 year program was initiated to document protection areas for 116 reservoirs. The carried out analysis of the existing legal regulations revealed the necessity to undertake urgent legislative initiatives which should improve the process of establishing the MGR protection areas. The implementation of these initiatives should be accelerated and the enforcement of the protection measures should be facilitated. The main actions in this respect are to supplement the Water Law with among others the list of orders, bans and limitations possible to be introduced to protect a reservoir. A legal regulation must be elaborated and implemented as far as the detailed principles of the protection area establishment are concerned. It is necessary to make land use planning regulations and water management planning regulations compatible.

Key words: main groundwater reservoirs, groundwater protection, water law.

PODSTAWOWE CELE USTANAWIANIA OBSZARÓW OCHRONNYCH GZWP

Sformułowane jeszcze w latach 80. XX w. cele wydzielania głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP) i wskazania do ich ochrony wpisują się w ustalenia Ramowej Dyrektywy Wodnej przyjętej w 2003 r. przez Polskę traktatem

akcesyjnym do UE. Dotyczy to zwłaszcza zapisów artykułów. 4, 6, 7 i 11 tej Dyrektywy, w których nakłada ona obowiązek wdrożenia niezbędnych programów działań podstawowych i uzupełniających dla szczególnej ochrony wód

¹ Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, ul. Rakowiecka 4, 00-975 Warszawa; e-mail: piotr.herbich@pgi.gov.pl, jozef.mikolajkow@pgi.gov.pl, leslaw.skrzypczyk@pgi.gov.pl

podziemnych, stanowiących obecne i perspektywiczne źródło wody pitnej.

Zgodnie z umownymi kryteriami wydzielania (patrz następny rozdział), ze względu na wysoką jakość wód, zasobność i potencjalną produktywność, GZWP stanowią najcenniejsze fragmenty jednostek hydrostrukturalnych i systemów wodonośnych. Wymagają szczególnej ochrony stanu chemicznego i ilościowego wód podziemnych oraz kontroli rozrządu zasobów, z zachowaniem priorytetu dla zbiorowego zaopatrzenia w wodę do spożycia i zaspokojenia niezbędnych potrzeb gospodarczych. W tym zakresie należy uznać, że cele ochrony GZWP wykraczają poza ogólne cele Ramowej Dyrektywy Wodnej, która nie precyzuje takiego priorytetu w sytuacji zagrożenia deficytem zasobów wód podziemnych w wyniku konfliktu potrzeb wodnych środowiskowych i społeczno-gospodarczych.

Wysokie wymagania ochrony ilościowej i jakościowej GZWP wynikają zatem z ich szczególnego statusu, co powinny uwzględniać wskazania ochronne indywidualnie ustalone dla poszczególnych zbiorników, uwzględniające także powszechnie obowiązujące programy działań ochrony wód podziemnych zgodne z celami Ramowej Dyrektywy Wodnej (FDW) i wynikające z krajowych przepisów prawnych.

Optymalizacja przebiegu procedury ustanawiania obszarów ochronnych GZWP i wdrażania programów działań wymaga wykorzystania możliwości stwarzanych przez obowiązujące akty prawne, uwzględnienia istniejącego i planowanego sposobu zagospodarowania terenów oraz panujących w nich warunków hydrogeologicznych. W proponowanej procedurze przyjęto dwa etapy wyznaczania obszarów ochronnych GZWP:

- ustalenie granic obszarów ochronnych GZWP oparte na uwarunkowaniach hydrogeologicznych, gdzie dominującym kryterium jest czas lateralnego dopływu wody i pionowego przesączania wód z powierzchni terenu do zbiornika,

- uszczegółowienie tej granicy na podstawie analizy sposobu użytkowania oraz obecnego i planowanego zagospodarowania terenu, a także dostosowanie zakresu nakazów i zakazów dotyczących gospodarowania w tych obszarach do istniejącego i planowanego zagospodarowania, z uwzględnieniem obowiązujących przepisów prawnych.

Obszary ochronne zbiorników wód podziemnych stanowią tereny, na których powinny obowiązywać zakazy, nakazy oraz ograniczenia w zakresie użytkowania gruntów lub korzystania z wody, niezbędne do osiągnięcia celów ochrony ustalonych dla GZWP. Ochrona GZWP powinna zatem uwzględniać:

1. Ochronę jakościową, obejmującą szereg ograniczeń, zakazów i nakazów w gospodarowaniu na tym terenie. Związane jest to przede wszystkim z zapobieganiem lub ograniczaniem antropopresji, powodującej pogorszenie stanu chemicznego wód. Ochrona jakościowa powinna jednak uwzględniać ograniczenia ilościowe w przypadkach zagrożenia dla jakości wód wywołanego zmianą pola hydrodynamicznego (dopływem wód o niekorzystnym składzie chemicznym) oraz ograniczenia w zakresie zmian stopnia naturalnej izolacji zbiornika od wód o niekorzystnym składzie chemicznym.

2. Ochronę ilościową (zasobową), skupiającą się na wykorzystaniu zasobów wodnych zgodnie z przyjętymi priorytetami i hierarchią użytkowników wód. Zasady ochrony ilościowej zasobów GZWP powinny być opracowane w nawiązaniu do bieżącego i perspektywicznego bilansu rejonów wodno-gospodarczych wód podziemnych, przeprowadzonego w dokumentacjach określających zasoby dyspozycyjne wód podziemnych i wdrożone w trybie ustalenia warunków korzystania z wód regionów wodnych i zlewni. Ochrona ilościowa zasobów wód podziemnych powinna być regulowana przede wszystkim poprzez pozwolenia wodno-prawne.

ZARYS DOTYCHCZASOWYCH I OBECNIE REALIZOWANYCH PRAC NAD WYDZIELANIEM I USTANAWIANIEM OBSZARÓW OCHRONNYCH GZWP

Dokumentowanie głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP) i ich obszarów ochronnych prowadzone było od 1994 roku, w ramach zadań zamawianych przez ministra odpowiedzialnego za realizację ustawy z dnia 4.02.1994 r. Prawo geologiczne i górnicze. Od 2009 roku realizowane jest w ramach krajowego programu badawczego Państwowej Służby Hydrogeologicznej (PSH) „Wykonanie programów i dokumentacji geologicznych określających warunki hydrogeologiczne w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP) dla potrzeb planowania i gospodarowania wodami w obszarach dorzeczy”. Zamawiającym jest Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej (KZGW), a finansowanie odbywa się ze środków wypłacanych przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW).

Program ten, obejmujący opracowanie dokumentacji dla 101 zbiorników wód podziemnych oraz reambulację 15 wcześniej wykonanych dokumentacji określających warunki hydrogeologiczne w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych, jest w grupie najważniejszych zadań realizowanych przez PSH (fig. 1, 2). Stanowi on wdrożenie Ramowej Dyrektywy Wodnej, która nakłada na państwa członkowskie, a w nich na instytucje odpowiedzialne za gospodarowanie wodami, obowiązek wprowadzenia programów działań dla osiągnięcia i utrzymania dobrego stanu wód podziemnych do 2015 r. (w szczególnych przypadkach do 2027 r.).

Główne zbiorniki wód podziemnych zostały wstępnie wydzielone w latach 80. XX wieku jako zbiorniki o szczególnym regionalnym znaczeniu dla obecnego i perspekty-

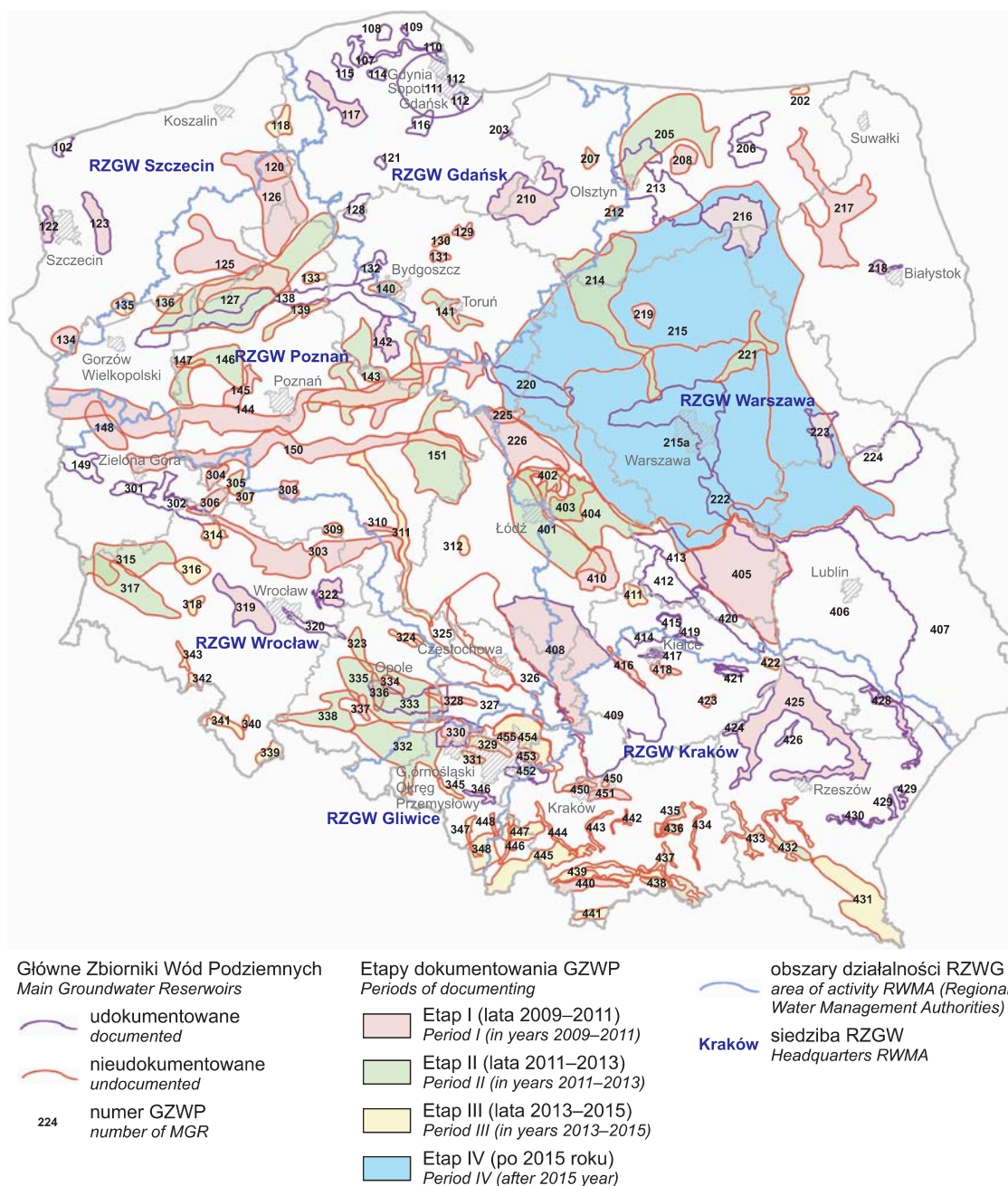

Fig. 1. Program udokumentowania warunków hydrogeologicznych dla ustanowienia obszarów ochronnych głównych zbiorników wód podziemnych w Polsce

Time schedule of the hydrogeological conditions documentation for the establishment of the protection areas of the main groundwater reservoirs in Poland

wiecznego zaopatrzenia ludności w wodę oraz spełniające kryteria ilościowe i jakościowe, wyróżniające je spośród ogółu użytkowych poziomów wodonośnych (tab. 1). Stanowią one jednocześnie zasoby wód podziemnych kraju o znaczeniu strategicznym, co w przypadku zbiorników o wysokim stopniu naturalnej podatności na zanieczyszczenia z powierzchni terenu wymaga wdrożenia programu ochrony z odpowiednimi, dodatkowymi działaniami formalno-prawnymi i sanacyjnymi.

Ogólne wytyczne formalne i wskazania metodyczne do wyznaczania obszarów ochronnych GZWP i propozycji do zakresu obowiązujących w nich zakazów, nakazów i ograniczeń w zagospodarowaniu terenu (Kleczkowski red., 1994; Ulman-Bortnowska, 1995), były podstawą udokumentowania 60 GZWP w latach 1994–2008.

Niejasny status prawny GZWP, w aspekcie trybu administracyjnego i kosztów ustanawiania ich obszarów ochronnych, oraz brak jednoznacznych wytycznych do metodyki

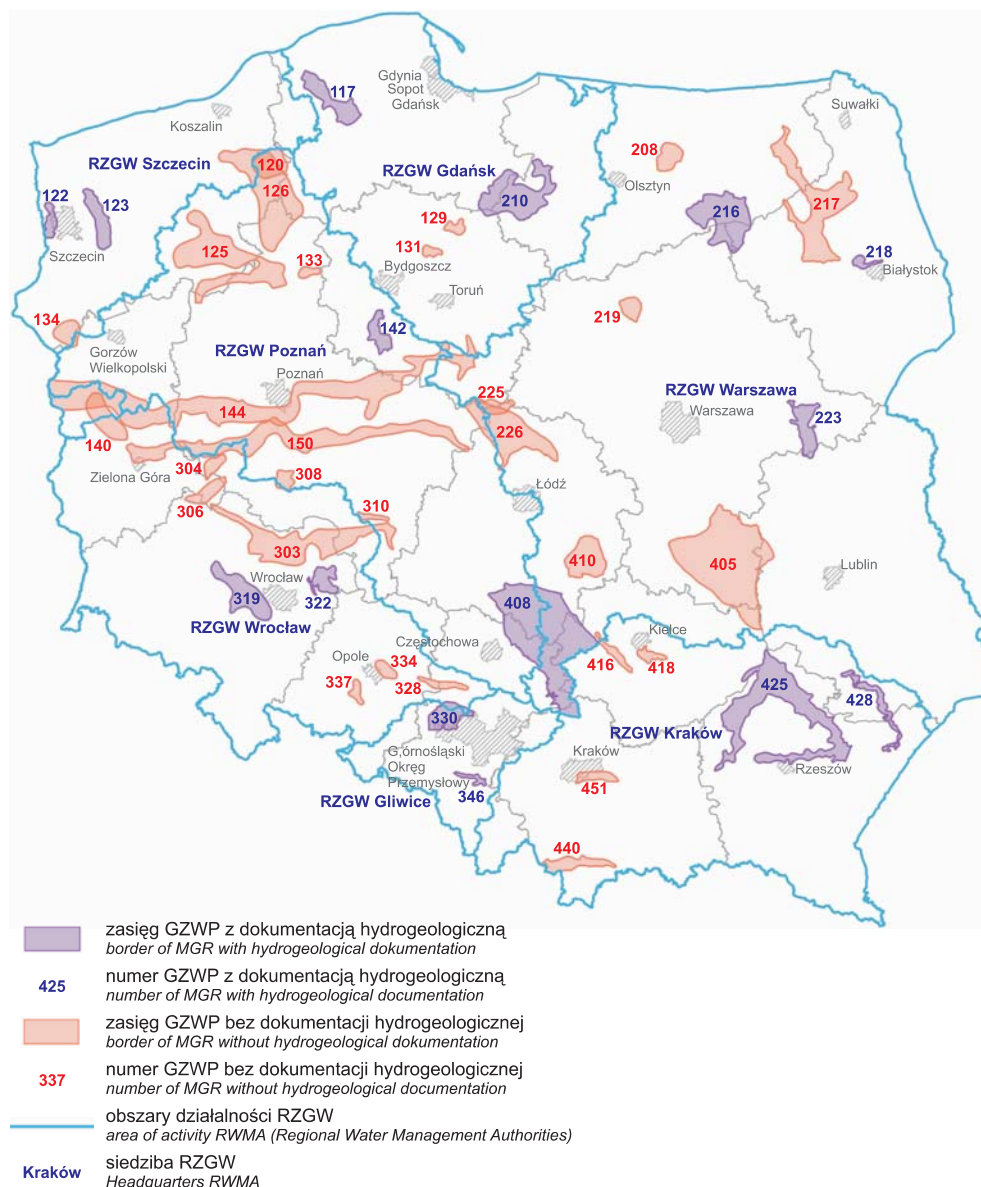

Fig. 2. Lokalizacja głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP) objętych udokumentowaniem obszarów ochronnych w latach 2009–2011

Location of the main groundwater reservoirs covered by the documentation of protection areas in years 2009–2011

prac badawczych był częstą przyczyną powstawania dokumentacji o bardzo zróżnicowanym zakresie programu działań ochronnych. Wyrażało się to najczęściej niedostosowaniem zakresu proponowanych zakazów, nakazów i ograniczeń do stopnia zróżnicowania warunków hydrogeologicznych w obrębie zbiornika oraz do zróżnicowania czasu dopływu wód do zbiornika, a także formułowaniem zakazów, nakazów i ograniczeń w sposób analogiczny do stref ochronnych ujęć, czyli praktycznie niemożliwych do wprowadzenia w skali regionalnej ze względu na wysokie koszty ich realizacji albo na sprzeczność z kierunkami wykorzystania terenu w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (mpzp).

Wobec braku wystarczających regulacji prawnych, postępujące udokumentowanie warunków hydrogeologicznych

GZWP nie przekładało się na formalne ustanawianie ich obszarów ochronnych. W tej sytuacji, z inicjatywy i na zamówienie Ministerstwa Środowiska, Państwowy Instytut Geologiczny wykonał w 2003 r. studium, w którym podsumowano ówczesny stan udokumentowania GZWP oraz ustalono ramowy harmonogram i tryb udokumentowania obszarów ochronnych GZWP (Paczyński, red., 2003). Harmonogram został oparty na waloryzacji 163 zbiorników i nawiązywał do zasad gospodarowania wodami, określonych ustawą z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne. Rankingowa waloryzacja zbiorników dotychczas udokumentowanych i zbiorników wstępnie rozpoznanych obejmowała ocenę roli poszczególnych zbiorników wód podziemnych w zaspakajaniu potrzeb wodnych w regionie, stopnia ich naturalnej odporności

i antropogenicznego zagrożenia oraz, wynikające z tych ocen, określenie stopnia pilności ustanawiania ich obszarów ochronnych.

Zgodnie z przyjętymi ustaleniami, w celu ujednolicenia prac dokumentacyjnych i optymalnego dostosowania ich wyniku do procedury ustanawiania obszarów ochronnych GZWP, opracowana została „Metodyka wyznaczania obszarów ochronnych Głównych Zbiorników Wód Podziemnych dla potrzeb planowania i gospodarowania wodami w obszarach dorzeczy” (Herbich i in., 2008), którą Prezes Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej (KZGW) w 2009 r. zaakceptował do stosowania.

W celu sprawnego zrealizowania przyjętego jeszcze w 2003 r. programu prac, w 2008 roku Minister Środowiska ustalił ramy organizacyjne przedsięwzięcia, w których Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, jako generalny wykonawca, prowadzi formalnie i merytorycznie nadzór i koordynuje dokumentowanie obszarów ochronnych 116 GZWP. Na podstawie zawartej w 2009 r. umowy PIG-PIB z KZGW, jako zamawiającym i NFOŚiGW, jako finansującym, zostało wyłonione w trybie przetargu konsorcjum 10 firm geologicznych, jako wykonawców pierwszego etapu zadania.

Całość prac związanych z realizacją przedsięwzięcia będzie wykonana w trzech etapach w latach 2009–2015:

- etap I – w latach 2009–2011 – prace nad udokumentowaniem 29 GZWP oraz 15 reambulacji dokumentacji wykonanych przed 2008 r.,
- etap II – w latach 2011–2013 – prace nad udokumentowaniem 33 GZWP,
- etap III – w latach 2013–2015 – prace nad udokumentowaniem 39 GZWP.

Główne Zbiorniki Wód Podziemnych są dokumentowane w obszarach o zróżnicowanych strukturach hydrogeologicznych i zmiennym stopniu presji ze strony przemysłu, rolnictwa i gospodarki komunalnej. W celu zachowania spójności metodycznej, kartograficznej i cyfrowej (GIS, bazy danych, modele matematyczne, programy działań ochronnych), terminowego ich wykonania oraz sprawnego przeprowadzenia odbioru wyników prac dokumentacyjnych równocześnie realizowanych dla 29–39 GZWP, został powołany główny koordynator i zespół koordynacyjny projektu GZWP działający w PIG-PIB w ramach PSH.

ANALIZA OBOWIĄZUJĄCEGO STANU PRAWNEGO I PROPOZYCJE JEGO KOREKT W ZAKRESIE USTANAWIANIA OBSZARÓW OCHRONNYCH GZWP

Analiza aktualnego stanu prawnego w zakresie ustanawiania obszarów ochronnych GZWP wraz z propozycją niezbędnych korekt i uzupełnień była przedmiotem ekspertyzy zamówionej przez KZGW (Herbich i in., 2009). Dotyczyła ona zarówno bezpośrednich wskazań dla działań podejmowanych w obszarach ochronnych, jak i samych procedur ich wdrażania.

Zgodnie z ustaleniami Art. 51–61 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne, obszary ochronne zbiorników wód

Tabela 1

Kryteria wydzielania głównego zbiornika wód podziemnych (GZWP) i użytkowego poziomu wodonośnego (UPW)

Delineation criteria of the main groundwater reservoir (GZWP) and productive aquifer (UPW)

Parametr	Miano	GZWP	UPW
Miażdżość poziomu wodonośnego	m	–	≥5 lokalnie > 2 ^{G)}
Wodoprzewodność poziomu	m ² /24h	≥240 ^{G)}	≥50 lokalnie > 20 ^{G)}
Potencjalna wydajność typowego otworu studziennego	m ³ /h	≥ 70 ^{G)}	≥5 lokalnie > 2 ^{G)}
Możliwe do uzyskania zasoby eksploatacyjne ujęcia	tys.m ³ /24h	≥10 ^{G)}	–
Jakość wód ustalona zakresem niezbędnego uzdatnienia	–	zbędne lub proste	technicznie dostępne i ekonomicznie uzasadnione
Możliwe zaopatrzenie ludności przy zużyciu 150 dm ³ /d/os.	tys. osób	>100 ^{G)}	

^{G)} W obszarach relatywnie ubogich w wody podziemne (głównie obszary górskie i podgórskie) dla GZWP stosuje się indywidualnie obniżone kryteria, jak podano dla użytkowych poziomów wodonośnych (UPW).

Wynikiem przeprowadzonych prac badawczych i dokumentacyjnych będą:

- programy prac dla wykonania 101 dokumentacji hydrogeologicznych GZWP;
- dokumentacje hydrogeologiczne określające warunki hydrogeologiczne dla ustanowienia obszarów ochronnych 101 GZWP wraz z wersją cyfrową opracowania tekstowego, projektem cyfrowym GIS, modelem matematycznym i eksportami cyfrowymi map tematycznych i wynikowych;
- zreambulowane dokumentacje hydrogeologiczne 15 zbiorników dokumentowanych przed 2008 r. wraz z wersją cyfrową opracowania tekstowego i projektem cyfrowym GIS,
- zintegrowana baza danych GIS GZWP zasilona projektami cyfrowymi poszczególnych zbiorników.
- wskazania dla reambulacji pozostałych 45 dokumentacji GZWP wykonanych przez 2008 rokiem.

śródlądowych w celu zapewnienia odpowiedniej jakości wody ujmowanej dla zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia oraz zaopatrzenia zakładów wymagających wody wysokiej jakości, a także ze względu na ochronę zasobów wodnych, mogą być ustanawiane w drodze aktu prawa miejscowego, poprzez wydanie przez dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej (RZGW) rozporządzenia w sprawie ustanowienia obszaru ochronnego zbior-

nika wód śródlądowych. Jednakże ustawa Prawo wodne nie wymienia dokumentacji hydrogeologicznej, wykonanej zgodnie z ustawą Prawo geologiczne i górnicze, jako podstawy merytorycznej dla wydania rozporządzenia. Odnośne zapisy ustawy ograniczają się do określenia planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza, jako podstawy formalnej dla rozporządzenia.

Ponadto Art. 5 ustawy nie wymienia zbiorników wód podziemnych jako takich, podając jedynie szczegółowe definicje odnośnie różnych rodzajów śródlądowych zbiorników wód powierzchniowych. Brak zdefiniowania w ustawie zbiorników wód podziemnych, jako szczególnego rodzaju zbiorników wód śródlądowych, skutkuje pominięciem dokumentacji hydrogeologicznej jako podstawy merytorycznej dla ustanowienia obszaru ochronnego zbiornika wód podziemnych. Dopiero w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2009 r. w sprawie szczegółowego zakresu opracowywania planów gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy (Dz.U. z 3 lipca 2009 Nr 106 poz. 882) wprowadza się pojęcie zbiorników wód podziemnych poprzez zapis w §3 ust.1. pkt.7: „Szczegółowy zakres informacji koniecznych do sporządzania planów gospodarowania wodami obejmuje informację o zbiornikach wód śródlądowych powierzchniowych i podziemnych z ich wstępną oceną przeprowadzoną pod kątem wykorzystania dla zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia”.

Zakres rzeczowy zawartości planu gospodarowania wodami w dorzeczu wymieniony w Art. 114 ustawy Prawo wodne nie obejmuje dokumentacji określającej warunki hydrogeologiczne w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych zbiorników wód podziemnych. Treść tego artykułu, w porównaniu z określeniem podstaw formalnych i merytorycznych niezbędnych dla ustanowienia stref ochronnych ujęcia wód podziemnych przez dyrektora RZGW (Art. 55, 58), może nawet sugerować, że dla ustanowienia obszaru ochronnego GZWP nie jest konieczna dokumentacja hydrogeologiczna.

W Art. 113 ustawy, podającym wykaz dokumentacji planistycznych sporządzanych na potrzeby planu gospodarowania wodami w dorzeczu oraz programu wodno-środowiskowego kraju, również nie są wymienione dokumentacje hydrogeologiczne, zarówno ustalające zasoby dyspozycyjne wód podziemnych, jak i określające warunki hydrogeologiczne w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych zbiorników wód podziemnych. Artykuł ten wymienia jedynie „wykazy wód podziemnych wykorzystywanych do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia” oraz w rejestrze obszarów chronionych – „wykaz obszarów przeznaczonych do poboru wody w celu zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia”.

Konsekwencje tego braku są widoczne w *Planach gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy*, które w części obejmującej charakterystykę krajowych dokumentów planistycznych i rozwojowych z wykazem programów i planów w dziedzinie gospodarki wodnej, nie wymieniają przedsięwzięcia „Wykonanie programów i dokumentacji geologicznych określających warunki hydrogeologiczne w związku

z ustanawianiem obszarów ochronnych GZWP dla potrzeb planowania i gospodarowania wodami w obszarach dorzeczy”, szczegółowo zaplanowanego w 2008 r. i realizowanego od 2009 r. na zamówienie KZGW. *Plany gospodarowania wodami dla obszarów dorzeczy*, przedstawiając graficznie obszary chronione przeznaczone do poboru wody do spożycia w obszarze dorzecza, prezentują jedynie obszary Jednolitych Części Wód Podziemnych (JCWPd), pomijając w tej prezentacji główne zbiorniki wód podziemnych.

W *Planach gospodarowania wodami*, programy działań uzupełniających dla osiągnięcia celów środowiskowych RDW uwzględniają ustanowienie jedynie tych obszarów ochronnych głównych zbiorników wód podziemnych, które są objęte zasięgiem JCWPd zagrożonych w zakresie uzyskania lub utrzymania dobrego stanu. W tym trybie planowane jest ustanowienie obszarów ochronnych do 2015 r. łącznie dla 20 GZWP, z czego 16 w dorzeczu Wisły (nr GZWP: 111, 112, 138, 140, 141, 347, 348, 401, 402, 405, 406, 414, 420, 425, 447, 448) oraz 4 w dorzeczu Odry (GZWP nr 302, 314, 315, 332) i zbiornik nr 401 wspólny dla obydwu dorzeczy.

Zrealizowana w 2011 roku I transza udokumentowania GZWP obejmuje jedynie dwa zbiorniki, które zostały zakwalifikowane do ustanowienia obszarów ochronnych w programach działań uzupełniających do planów gospodarowania wodami w obszarach dorzeczy na okres do 2015 roku. Z 20-tu GZWP, wymienionych w *Projektach planów gospodarowania wodami na obszarze dorzeczy*, tylko dla czterech zbiorników były przyjęte do 2008 r. przez Ministra Środowiska dokumentacje hydrogeologiczne, wykonane zgodnie z obowiązującą aktualnie metodyką i tym samym nie wymagające reambulacji przed ustanowieniem obszarów ochronnych.

Reasumując powyższą analizę, stwierdza się, że tryb ustanawiania obszarów ochronnych zbiorników wód śródlądowych, określony w Art. 60 Prawa wodnego, oraz zakres rzeczowy *Planów gospodarowania wodami na obszarze dorzeczy* uniemożliwia dyrektorowi RZGW wydanie do końca 2015 roku rozporządzenia o ustanowieniu obszaru ochronnego dla zbiornika wód śródlądowych, nie wymienionego w planie gospodarowania dla danego obszaru dorzecza. Ustanowienie obszarów ochronnych 96 głównych zbiorników wód podziemnych, dla których do 2015 roku będą ukończone i przyjęte przez Ministra Środowiska dokumentacje hydrogeologiczne, powinno być zatem uwzględnione w trakcie prac nad projektem planów gospodarowania wodami na obszarze dorzeczy w latach 2016–2021. Rodzi to jednak obawy, że ustanawianie obszarów ochronnych GZWP będzie oparte na nieaktualnym stanie zagospodarowania terenu, jaki występował 5–10 lat wcześniej, w trakcie wykonania dokumentacji hydrogeologicznej.

Z wymienionych wyżej względów konieczna jest pilna nowelizacja ustawy Prawo wodne poprzez wprowadzenie zapisu Art. 60. w postaci (kursywą zaznaczono proponowane uzupełnienie):

ust.1. Obszar ochronny ustanawia, w drodze aktu prawa miejscowego, dyrektor RZGW na podstawie dokumentacji

geologicznej określającej warunki hydrogeologiczne w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych zbiorników wód podziemnych wprowadzonej do planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza, wskazując zakazy, nakazy lub ograniczenia oraz obszary, na których one obowiązują, stosownie do art. 59.

ust. 2. W przypadkach uzasadnionych koniecznością zapewnienia właściwej ochrony zbiornika wód podziemnych, dyrektor RZGW może wydać rozporządzenie w sprawie ustanowienia obszaru ochronnego zbiornika wód podziemnych nie uwzględnionego w planie gospodarowania wodami w dorzeczu. Projekt rozporządzenia sporządzany jest wówczas na podstawie otrzymanej dokumentacji geologicznej określającej warunki hydrogeologiczne w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych zbiornika wód podziemnych.

Poprzez analogię do zapisów ustawy odnoszących się do stref ochronnych ujęć, powinno także nastąpić jej uzupełnienie katalogiem zakazów, nakazów i ograniczeń, jakie mogą być wprowadzone na obszarach ochronnych GZWP.

Konieczność przeprowadzenia nowelizacji porządkującej i uzupełniającej ustawę Prawo wodne wykazuje również analiza Art. 115 tej ustawy, która stwarza możliwość wdrożenia programu działań ochronnych zbiornika wód podziemnych przez dyrektora RZGW odrębnym aktem prawa miejscowego, jakim jest „ustanowienie warunków korzystania z wód regionu wodnego”. Warunki korzystania z wód regionu wodnego określają elementy wchodzące w skład programów działań, wprowadzanych na obszarach ochronnych GZWP, a mianowicie: szczegółowe wymagania w zakresie

stanu wód wynikające z ustalonych celów środowiskowych, priorytety w zaspokajaniu potrzeb wodnych, ograniczenia w korzystaniu z wód... niezbędne dla osiągnięcia ustalonych celów środowiskowych, w szczególności w zakresie poboru wód powierzchniowych lub podziemnych, wprowadzania ścieków do wód lub do ziemi, wprowadzania substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego do wód, do ziemi lub do urządzeń kanalizacyjnych, wykonywania nowych urządzeń wodnych.

Jako podstawę dla sporządzenia warunków korzystania z wód regionu wodnego, ustawa Prawo wodne w art. 115 ust. 2 wymienia ustalenia zawarte w dokumentacjach hydrogeologicznych dotyczących zasobów dyspozycyjnych wód podziemnych oraz obszarów ochronnych zbiorników wód podziemnych. Taki zapis stanowi, że dokumentacja określająca warunki hydrogeologiczne, w związku z ustanawianiem obszaru ochronnego zbiornika wód podziemnych stanowi podstawę formalną dla wdrożenia nakazów, zakazów i ograniczeń w obszarach ochronnych GZWP, poprzez ich uwzględnienie w warunkach korzystania z wód regionu wodnego.

Ustalenia „warunków korzystania z wód” są nadrzędne w stosunku do pozwoleń wodno-prawnych, o czym wyraźnie stanowi art. 125: *Pozwolenie wodno-prawne nie może naruszać ustaleń warunków korzystania z wód regionu wodnego lub warunków korzystania z wód zlewni*. Takie ustawienie „warunków” i „pozwoleń”, w hierarchii ważności aktów prawnych, wyjaśnia zapisana w art. 115 konieczność opracowania warunków korzystania z wód z wysokim stopniem szczegółowości, jaki zapewnia dokumentacja hydrogeologiczna.

OGÓLNE WYTYCZNE DO PROGRAMÓW DZIAŁAŃ OCHRONNYCH DLA GZWP

Obecnie obowiązujące zapisy ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne, stanowiące główną podstawę działań dla ochrony wód podziemnych, nie są tak precyzyjne w stosunku do obszarów ochronnych GZWP, jak w przypadku stref ochronnych ujęć, dla których podany jest szczegółowy wykaz działań, jakie mogą być podejmowane w strefach ochronnych (Art. 54). Ustawa w Art. 59 ust. 1 wskazuje, że obszary ochronne zbiorników wód śródlądowych, zwane dalej obszarami ochronnymi, stanowią obszary, na których obowiązują zakazy, nakazy oraz ograniczenia w zakresie użytkowania gruntów lub korzystania z wody w celu ochrony zasobów tych wód przed degradacją.

Z tego wynika, że na obszary ochronne zbiorników wód podziemnych należy wprowadzić zakazy, nakazy oraz ograniczenia w zakresie użytkowania gruntów lub korzystania z wody. Ust. 2 Art. 59 stanowi, że na tych obszarach można zabronić wznoszenia obiektów budowlanych oraz wykonywania robót lub innych czynności, które mogą spowodować trwałe zanieczyszczenie gruntów lub wód, a w szczególności lokalizowania inwestycji zaliczonych do przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko.

Ustawa Prawo wodne w Art. 61 stanowi, że zasady wypłaty odszkodowań w wyniku ograniczenia sposobu korzy-

stania z nieruchomości w związku z ustanowieniem obszarów ochronnych zbiorników wód śródlądowych określają przepisy Art. 130 i 134 ustawy Prawo ochrony środowiska z dnia 27.04.2001r. (z późniejszymi zmianami, tekst jednolity Dz.U.2008.25.150). Prawo ochrony środowiska stanowi, że do wypłaty odszkodowania zobowiązany jest Skarb Państwa, jeżeli ograniczenie sposobu korzystania z nieruchomości nastąpiło w wyniku rozporządzenia wydanego przez dyrektora RZGW.

Art. 4a ustawy Prawo wodne stanowi ponadto, że w celu zapewnienia prawidłowego gospodarowania wodami, w tym w szczególności ochrony zasobów wodnych, dyrektor RZGW uzgadnia m.in. ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego i planu zagospodarowania przestrzennego województwa w zakresie zagospodarowania obszarów ochronnych zbiorników wód podziemnych oraz uzgadnia decyzję o lokalizacji inwestycji celu publicznego, a także decyzję o warunkach zabudowy dla przedsięwzięć wymagających uzyskania pozwolenia wodno-prawnego, do wydania którego organem właściwym jest wojewoda.

W dokumentacji określającej warunki hydrogeologiczne w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych GZWP formułowane są wskazania do programu działań ochronnych

w postaci wykazu zakazów, nakazów i ograniczeń, mających obowiązywać w obszarze ochronnym zbiornika. Zawartość wykazu i adresowanie wskazań są uzasadnione stopniem naturalnej odporności zbiornika na zanieczyszczenia z powierzchni terenu, stanem chemicznym i ilościowym wód podziemnych zbiornika, charakterem jego kontaktów hydraulicznych z wodami powierzchniowymi i wodami podziemnymi o odmiennym składzie chemicznym (mogącym pogorszyć stan chemiczny wód zbiornika), wreszcie – uzasadnione są przyjętymi w obowiązujących dokumentach planistycznych priorytetami w zaspakajaniu potrzeb wodnych występujących na terenie zbiornika.

Działania ochronne, realizujące cele wydzielania GZWP, muszą zatem z jednej strony zapobiegać jakościowej degradacji wód zbiorników i zapewniać ochronę ilościową ich zasobów, natomiast z drugiej strony, zakazy, nakazy i ograniczenia nie mogą blokować bieżącego funkcjonowania gospodarczego regionu i planowanego jego rozwoju. Jednocześnie nie mogą one wymagać od użytkowników nieruchomości ponoszenia związanych z ich wdrożeniem kosztów, o nadmiernej wysokości w stosunku do realnie możliwej do osiągnięcia poprawy stanu wód podziemnych zbiornika i realnego spadku stopnia jego zagrożenia. Nie dotyczy to oczywiście kosztów działań, które wynikają z przepisów prawnych powszechnie obowiązujących.

Z wyżej wymienionych względów, proponowany w dokumentacji hydrogeologicznej program działań ochronnych GZWP z zasady powinien dążyć do ograniczenia niepożądanego oddziaływania na wody podziemne obiektów istniejących, a nie do ich likwidacji, gdy prowadzą one działalność w sposób zgodny z prawem. W odniesieniu do obiektów zagrażających celom ochrony GZWP wskazania do programu działań powinny iść w kierunku zmiany technologii na mniej uciążliwą, znaczącej redukcji emisji, zaopatrzenia w wodę z innych źródeł, wprowadzenia dodatkowych zabezpieczeń przed skutkami awarii itp. Ograniczenia i zakazy lokalizacyjne powinny dotyczyć nowych inwestycji, stanowiących potencjalne zagrożenie dla celów ochrony głównego zbiornika wód podziemnych, a które powinny i mogą być lokowane poza obszarami ochronnymi zbiornika.

Przedstawione zakazy, nakazy i ograniczenia odnoszą się do sposobów wykorzystania gruntów i nieruchomości będących własnością zarówno Skarbu Państwa, jak i podmiotów gospodarczych oraz osób prywatnych. Dlatego też w różnym stopniu mogą powodować dezaprobatę stron podlegającym tym obostrzeniom.

Ustalanie zakresu działań ochronnych wymaga uwzględnienia aspektów ekonomicznych i społecznych, które będą analizowane w trybie konsultacji stanowiących etap procedury ustanawiania obszaru ochronnego przez dyrektora RZGW, zwłaszcza gdyby wprowadzenie działań ochronnych ograniczało lokalny rozwój gospodarczy i rodziło z tego tytułu roszczenia odszkodowawcze.

Wskazany dokumentacją hydrogeologiczną zestaw zakazów, ograniczeń i nakazów w obrębie obszaru ochronnego GZWP nie powinien być bardziej rygorystyczny od obostrzeń wymienionych w ustawie Prawo wodne i obowiązujących na ustanowionych terenach pośrednich stref ochronnych ujęć wód podziemnych.

Zespół koordynacyjny GZWP, we współpracy z konsultantami naukowymi i hydrogeologami zajmującymi się problemami wód podziemnych w strukturach RZGW, przygotował na potrzeby opracowywania dokumentacji hydrogeologicznych GZWP katalog zakazów, nakazów i ograniczeń możliwych do stosowania w obszarach ochronnych GZWP, wprowadzanych do programów działań z uwzględnieniem warunków hydrogeologicznych i zagospodarowania terenu zbiornika, ustalonych w dokumentacji.

Przy korzystaniu z katalogu do tworzenia programów działań ochronnych należy uwzględnić możliwość egzekucji proponowanych zakazów, nakazów i ograniczeń oraz możliwość kontrolowania sposobu ich wdrożenia i stopnia przestrzegania ich rygorów. Ponieważ obszary ochronne GZWP ustanawiane będą w trybie wydania rozporządzenia przez dyrektora RZGW, proponowane nakazy, zakazy oraz ograniczenia winny być sformułowane z precyzją zapobiegającą ich interpretacji niezgodnej z celem programu działań ochronnych.

Przygotowany katalog propozycji zakazów, nakazów i ograniczeń, jak również innych wskazań możliwych do wprowadzenia na obszarach ochronnych GZWP, zawiera działania podstawowe wynikające wprost z powszechnie obowiązujących w tym zakresie przepisów prawa i przyjętych strategii, a także zawiera wskazania hydrogeologicznie uzasadnione i możliwe do wprowadzenia na tych obszarach w trybie działań uzupełniających, również takich, które wymagają akceptacji wszystkich zainteresowanych stron działających na terenie zbiornika.

Ustalając program działań ochronnych zbiornika, należy poddać analizie istniejący stan formalny dotyczący sposobu zagospodarowania terenu i ocenić go w aspekcie jego wpływu na stan wód podziemnych zbiornika.

WSKAZANIA DO PROGRAMU OCHRONY GZWP UWZGLĘDNIAJĄCE SPOSÓB ZAGOSPODAROWANIA TERENU

Proponowane w dokumentacji hydrogeologicznej formy ochrony głównych zbiorników wód podziemnych powinny być uzależnione od istniejącego sposobu zagospodarowania obszaru ochronnego zbiornika, jego sytuacji formalnej i stopnia antropopresji.

A. Brak przewidywalnego zagrożenia dla GZWP

– w obszarach objętych miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego (mpzp) istniejące zagospodarowanie jest zgodne z przeznaczeniem terenu i nie stanowi zagrożenia dla ochrony GZWP,

– w obszarach bez ustanowionego mpzp istniejące zagospodarowanie nie stanowi zagrożenia dla ochrony GZWP, zaś opracowane projekty i studia rozwoju dla tych obszarów nie przewidują zagospodarowania zagrażającego ochronie GZWP.

Wskazania do programu:

Celem ustanowienia obszaru ochronnego terenów spełniających ww. warunki jest utrzymanie obecnej sytuacji jako stanu pożądanego. W obszarach tych należy dążyć do utrzymania sposobu zagospodarowania nie stwarzającego zagrożenia dla wód podziemnych. Wprowadzenie zakazu dokonywania zmian w zagospodarowaniu przestrzennym poprzez ustanowienie obszaru ochronnego GZWP umożliwi w przyszłości wprowadzanie tylko takich zmian w mpzp, które nie będą negatywnie oddziaływały na przedmiot ochrony. Po ustanowieniu obszaru ochronnego GZWP zgodnie z art. 4a. Prawa wodnego, opracowanie nowego mpzp lub zmiana obowiązującego musi być uzgadniana z dyrektorem właściwego RZGW, co pozwala na ocenę wpływu zmian sposobu dotychczasowego zagospodarowania terenu na stan GZWP i odpowiednią korektę mpzp. W przypadkach uzasadnionych warunkami hydrogeologicznymi, w celu zapobieżenia zagrożeniu dla GZWP, wskazania ochronne mogą obejmować zakaz zmiany sposobu zagospodarowania terenu, ograniczenia dla przyszłego sposobu gospodarowania lub nakazy stosowania odpowiednich zabezpieczeń przed zagrożeniem dla wód podziemnych. Dotyczy to także gruntów rolnych i leśnych, dla których działania powinny być ukierunkowane na:

- ograniczenie możliwości zmiany przeznaczenia terenu,
- zmianę zasad prowadzenia działalności (przy zachowaniu istniejącego sposobu zagospodarowania) ukierunkowanych na poprawę ochrony wód podziemnych, np. przekwalifikowanie lasów gospodarczych na ochronne, ograniczenie nawożenia i stosowania środków ochrony roślin itp.

B. Zagrożenie dla GZWP może pojawić się w przyszłości:

– w obszarach z ustanowionym mpzp istniejące zagospodarowanie nie stanowi zagrożenia dla ochrony GZWP lecz określone planem kierunku zagospodarowania mogą umożliwić zmianę tego stanu na wykorzystanie terenu w sposób zagrażający ochronie GZWP.

Wskazania do programu:

W pierwszej kolejności konieczne jest ustanowienie obszaru ochronnego GZWP z zakazami i nakazami, które mają przeciwdziałać zmianie istniejącego stanu, a następnie wy-

egzekwowanie korekty miejscowego planu, stosownie do potrzeb obszaru ochronnego.

W zależności od warunków występowania wód podziemnych, w terenach o kwalifikacji dopuszczającej zmianę dotychczasowego zagospodarowania, należy wprowadzić zakaz uruchamiania działalności szczególnie zagrażającej celowi ochrony zbiornika (co może wiązać się z odszkodowaniami), nakaz opracowania raportu oddziaływania na środowisko dla takich działań i stosowania rozwiązań zapobiegających możliwości wystąpienia niekorzystnych zmian wód podziemnych.

C. Zagrożenie dla GZWP istnieje w chwili obecnej:

- w obszarach objętych mpzp istniejące zagospodarowanie jest zgodne z przeznaczeniem terenu i stanowi czynne lub potencjalne zagrożenie dla ochrony GZWP,
- w obszarach bez ustanowionego mpzp istniejące zagospodarowanie stanowi czynne lub potencjalne zagrożenie dla ochrony GZWP, zaś opracowane projekty i studia rozwoju dla tych obszarów przewidują przeznaczenie terenu do zagospodarowania zagrażającego ochronie GZWP.

Wskazania do programu:

a. Pozostawienie bez zmian przeznaczenia terenu, zaś wobec istniejących obiektów restrykcyjne egzekwowanie ogólnych wymogów ochrony środowiska, a w przypadku stwierdzonych naruszeń, bezwzględny nakaz usunięcia nieprawidłowości.

b. Nakaz wprowadzania do każdej nowej decyzji administracyjnej (lokalizacja nowych obiektów, pozwolenia na budowę, pozwolenia wodno-prawne itp.) wymogów szczególnej ochrony GZWP (monitoringu lokalnego, stosowania rozwiązań technicznych, o podwyższonym stopniu zabezpieczenia przed niekorzystnym wpływem na GZWP). W większości przypadków nie będzie to rodziło kosztów odszkodowawczych związanych z ustanowieniem obszaru ochronnego, zaś dodatkowe koszty inwestycyjne będą rozłożone w czasie.

c. Wprowadzenie zakazu prowadzenia działalności zagrażającej osiągnięciu celu ochrony GZWP, co będzie wiązało się z odszkodowaniami.

d. Nakaz dostosowania do wymogów ochrony GZWP, obejmujący nowe przedsięwzięcia oraz istniejące obiekty (likwidacja lub modernizacja) będące własnością skarbu państwa, albo we władaniu organów administracji państwowej lub samorządowej

WSKAZANIA OCHRONNE DOTYCZĄCE PRAWNIE OBOWIĄZUJĄCYCH ZASAD PROWADZENIA GOSPODARKI ŚCIEKAMI I ODPADAMI, UPRAW ROLNYCH, MAGAZYNOWANIA ORAZ OBROTU PALIWAMI I SUBSTANCJAMI TOKSYCZNYMI

Propozycje zakazów, nakazów i ograniczeń do programu działań ochronnych GZWP powinny zawierać zapisy odnoszące się głównie do gospodarki wodno-ściekowej, składowania i przechowywania różnego rodzaju odpadów, lokalizacji przedsięwzięć mogących znacząco lub potencjalnie zna-

cząco oddziaływać na środowisko oraz działalności rolniczej. Program działań powinien zawierać komentarz uzasadniający poszczególne propozycje oraz wskazanie podstaw prawnych.

Formułując propozycję programu działań ochronnych, należy mieć na uwadze obowiązujący stan prawny w zakresie

ochrony wód podziemnych oraz zbiorników wód podziemnych w szczególności, co szerzej omówiono powyżej. Mało precyzyjne zapisy aktualnie obowiązującej ustawy Prawo wodne dnia 18 lipca 2001 r. umożliwiają dość elastyczne opracowanie propozycji do programu działań na obszarach ochronnych GZWP zawartej w dokumentacji hydrogeologicznej. Zakazy, nakazy i ograniczenia wydane na podstawie Art. 59 ustawy mogą wynikać z ogólnych zasad dobrej praktyki hydrogeologicznej i dotyczyć wszelkich zagrażających celowi ochrony zbiornika form zagospodarowania i wykorzystania terenu.

Prezentowane w dokumentacji wskazania hydrogeologiczne do ochrony GZWP, mimo wielu niejasności aktualnie obowiązujących przepisów prawnych, stanowią podstawę do wydania rozporządzenia przez właściwego dyrektora RZGW, jednak ostateczne wyznaczenie przebiegu granic obszarów ochronnych i sformułowanie programu działań ochronnych GZWP należy do jego kompetencji i może on uwzględnić również uwagi oraz propozycje zgłoszone w trakcie konsultacji społecznych, a wynikające z lokalnych warunków środowiskowych, gospodarczych i społecznych. Dyrektor RZGW uwzględnia też możliwość wprowadzenia ustaleń programu do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W zależności od wskazanych dokumentacją hydrogeologiczną form ochrony GZWP, konieczna jest ocena stopnia w jakim powszechnie obowiązujące przepisy prawne zapewniają ochronę zbiornika, a następnie wynikająca z tej oceny konkluzja, co do konieczności wprowadzenia dodatkowych ograniczeń w trybie działań uzupełniających.

Powszechnie obowiązujące przepisy prawne umożliwiają wprowadzenie do programu ochrony GZWP szeregu działań w obrębie obszaru ochronnego zbiornika (wynikających z samego faktu ustanowienia obszaru ochronnego), zależnie od panujących w nim warunków hydrogeologicznych. Poniżej podaje się przykłady takich działań:

- zakaz odprowadzania do wód i gruntów ścieków niepełniających określonych warunków;
- zakaz lokalizowania składowisk odpadów komunalnych, niebezpiecznych, innych niż niebezpieczne i obojętne;
- zakaz lokalizowania podziemnych składowisk odpadów komunalnych, niebezpiecznych oraz innych niż niebezpieczne i obojętne;
- zakaz stosowania komunalnych osadów ściekowych;
- zakaz składowania lub przechowywania odpadów promieniotwórczych;
- zakaz rolniczego wykorzystania ścieków;
- zakaz stosowania środków ochrony roślin innych niż dopuszczone do stosowania w strefach ochronnych ujęć wody;
- nakaz wyposażenia stacji i baz paliw płynnych w instalacje i urządzenia zabezpieczające przed przenikaniem produktów naftowych do gruntu, wód powierzchniowych i gruntowych;

– nakaz opracowania oceny oddziaływania na środowisko przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko;

– nakaz wykonania prac rekultywacyjnych zamkniętego składowiska odpadów w sposób zabezpieczający wody podziemne przed szkodliwym oddziaływaniem składowiska oraz rekultywacji w wyniku wieloletniego oddziaływania baz paliw, pól filtracyjnych itp.;

– nakaz stosowania urządzeń ochronnych wód podziemnych, zwłaszcza szczelnych systemów odprowadzania wód opadowych i roztopowych przy projektowaniu, a także wykonywaniu dróg oraz innych inwestycji liniowych i towarzyszących;

– ograniczenia w stosowaniu nawozów, szczególnie w postaci ciekłej, zgodnie z wymaganiami ustawy z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu;

– bardziej rygorystyczne, niż ujęte w przepisach o ściekach ograniczenia przy wprowadzaniu do ziemi ścieków bytowych, komunalnych i przemysłowych oraz wód opadowych;

– nakaz uzgadniania z właściwym dyrektorem RZGW kierunków zagospodarowania i wykorzystania terenu, ustalanych w ramach miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego i planów przestrzennego zagospodarowania województwa;

– nakaz (priorytetowy dla nieizolowanego obszaru ochronnego GZWP) wykonanie kanalizacji zbiorczej na terenach zwartej osadnictwa wraz z jednoczesnym zakazem stosowania indywidualnych systemów oczyszczania ścieków z drenażem rozsączającym;

– nakaz wyposażenia gospodarstw rolnych w szczelne zbiorniki na gnojówkę i gnojownicę oraz szczelne silosy kiszonkowe, śmietniki itp.

Dodatkowe ograniczenia dla użytkowania terenu na obszarach ochronnych GZWP w sposób stwarzający zagrożenie zanieczyszczeniem wód podziemnych mogą być wprowadzone w rozporządzeniu dyrektora RZGW na podstawie art. 59 Prawa wodnego. Może być to m.in.:

- wymaganie opracowania raportu oddziaływania na środowisko przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko,
- obowiązek sporządzania planu urządzenia lasu lub uproszczonego planu urządzenia lasu,
- przekwalifikowanie lasu na wodochronny,
- wyznaczenie obszaru aglomeracji i wyposażanie ich w systemy kanalizacji zbiorczej dla ścieków komunalnych,
- uchwalenie przez radę gminy regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie gminy (jako aktu prawa miejscowego),
- konsultowanie z dyrektorem RZGW decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach w zakresie ochrony jakości i zasobów wód podziemnych.

DZIAŁANIA OCHRONNE UWZGLĘDNIAJĄCE WSKAZANIA DOKUMENTACJI I DOBRYCH PRAKTYK HYDROGEOLOGICZNYCH ORAZ ANTROPOPRESJI O ZRÓŻNICOWANYM ZASIĘGU ODDZIAŁYWANIA

Niezależnie od wskazań dotyczących obszarów ochronnych wydzielonych dla danego zbiornika, program jego ochrony powinien obejmować również wskazania obowiązujące w obrębie całego zbiornika, które powinny być uzgadniane z dyrektorem właściwego RZGW. Wskazania takie powinny być ukierunkowane zwłaszcza na działania, które mogą znacząco zmienić charakter kontaktów hydraulicznych zbiornika z otoczeniem lub obniżyć stopień naturalnej odporności zbiornika na zanieczyszczenia z powierzchni terenu. Skutkiem takich działań może być istotna zmiana warunków hydrogeologicznych, dla których wyznaczony został zasięg obszarów ochronnych zbiornika (np. przebieg izolacji 25-letniego dopływu wód do zbiornika) i opracowany program jego ochrony.

Wskazania dotyczące ochrony GZWP, wykraczające poza działania związane ściśle z jego obszarami ochronnymi, powinny dotyczyć przede wszystkim przedsięwzięć mogących zawsze znacząco oddziaływać na wody podziemne (zgodnie z wykazem obiektów wymienionych w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 9.11.2010 r.), a zwłaszcza: dużych ujęć wód podziemnych i systemów odwodnieniowych kopalń wytwarzających regionalne leje depresji, włączania wód do górotworu, przedsięwzięć mogących zanieczyszczyć wody podziemne (w tym składowania odpadów na powierzchni oraz bezzbiornikowego magazynowania substancji i składowania odpadów w górotworze), zakończenia lub zmiany poziomu odwadniania likwidowanych zakładów górniczych oraz grup otworów przebijających warstwy izolujące zbiornik od zanieczyszczeń z powierzchni terenu (np. dla pozyskiwania energii ciepła ziemi). Wpływ wymienionych przedsięwzięć na wody podziemne może w skrajnych przypadkach doprowadzić do utraty przez zbiornik parametrów ilościowych i jakościowych kwalifikujących go do rangi GZWP.

Do przedsięwzięć tego typu należą podziemne i odkrywkowe wyrobiska górnicze w trakcie ich eksploatacji i odwadniania, z czym wiąże się degradacja ilościowa i jakościowa zasobów zbiornika oraz wyłączenie części jego obszaru z pełnienia właściwej mu roli, jako źródła zaopatrzenia w wodę wysokiej jakości; taka degradacja zbiornika utrzymuje się w różnym stopniu w fazie likwidacji kopalni, przy wygaszaniu odwadniania i podczas rekultywacji terenów pogórczych. Dlatego też niezbędne jest przeprowadzenie analizy planowanej i potencjalnej działalności wydobywczej i odwodnień górniczych na całym obszarze GZWP i uwzględnienie ich w programie działań ochronnych zbiornika.

Program działań ochronnych powinien zawierać nakaz uzgadniania przez właściwego dyrektora RZGW projektów przedsięwzięć mogących zawsze znacząco oddziaływać na wody podziemne, m.in. w trybie opiniowania dokumentacji hydrogeologicznych wykonanych dla wymienionych przed-

sięwzięć, lokalizowanych w obrębie GZWP i jego bezpośrednim sąsiedztwie. Podkreślając wysoką pozycję GZWP w hierarchii ważności elementów zasobów naturalnych podlegających szczególnej ochronie, w sytuacjach konfliktowych należy równocześnie uwzględnić potrzeby rozwoju wszystkich dziedzin działalności gospodarczej, zwłaszcza podstawowych dla funkcjonowania państwa oraz społeczeństwa i ujętych w strategiach narodowych, co będzie wymagało zastosowania rozwiązań kompromisowych w trybie ustalonym przepisami prawa.

Ważnym elementem programu działań ochronnych, odnoszących się do przedsięwzięć mogących również potencjalnie wywierać niepożądany wpływ na GZWP, jest wskazanie na konieczność opracowania oceny oddziaływania na wody podziemne takiej działalności, co umożliwi wprowadzenie odpowiednich nakazów, zakazów i ograniczeń możliwych do zastosowania bez skutków odszkodowawczych ze strony Skarbu Państwa.

Do zaleceń, które powinny obowiązywać na obszarach ochronnych GZWP, powinny być włączone również działania wynikające z zasad dobrej praktyki hydrogeologicznej i sozologicznej. Tego typu działania, nawet gdy nie wynikają wprost z przepisów prawnych, mogą być częściowo uzasadnione zapisem Art. 59 Prawa wodnego, stanowiącym, że „na obszarach ochronnych można zabronić wznoszenia obiektów budowlanych oraz wykonywania robót lub innych czynności, które mogą spowodować trwałe zanieczyszczenie gruntów lub wód”. Zgodnie z tym ogólnym wskazaniem można nakazać m.in.:

- likwidację nieczynnych i nieprzewidzianych do eksploatacji otworów studziennych lub ich adaptację do celów monitoringu stanu wód podziemnych;
- likwidację lub szczelne zamknięcie nieużywanych studni kopanych i okresową kontrolę ich stanu (WIOŚ, Sanepid);
- likwidowanie nieczynnych oraz wykonywanie nowych otworów – w tym również odwiertów w celu wykorzystania ciepła ziemi – w sposób uniemożliwiający tworzenie się między poziomowych kontaktów hydraulicznych i przedostawanie się wód z powierzchni terenu bezpośrednio do warstw wodonośnych, zgodnie z projektem prac geologicznych i pod kontrolą organów administracji geologicznej (ochrona przed zanieczyszczeniem użytkowych poziomów wodonośnych);
- rekultywację istniejących odkrywek w sposób nie stanowiący zagrożenia dla jakości wód podziemnych, w szczególności nie dopuszcza się rekultywacji odpadami;
- bieżącą inwentaryzację miejsc nielegalnego składowania odpadów i ich systematyczną likwidację;
- wykonanie raportu oddziaływania na wody podziemne skutków zmiany kierunku wykorzystania terenu w miejscowym planie zagospodarowania.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

W 2009 r., na zamówienie Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej został uruchomiony 6-letni program badawczy PSH „Wykonanie programów i dokumentacji geologicznych określających warunki hydrogeologiczne w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych GZWP dla potrzeb planowania i gospodarowania wodami w obszarach dorzeczy”, finansowany ze środków wypłacanych przez NFOŚiGW. Jest on praktycznym wdrożeniem ustaleń Ramowej Dyrektywy Wodnej w zakresie realizacji działań na rzecz szczególnej ochrony wód podziemnych, stanowiących obecne i perspektywiczne źródło zaspokojenia potrzeb na wody wysokiej jakości i zasobności. Wykonanie tego programu stworzy dla dyrektorów RZGW merytoryczną podstawę dla ustanowienia obszarów ochronnych 116 zbiorników wymagających szczególnej ochrony jakości i ilości ich zasobów wód podziemnych. Stanowi to istotny element opracowywania i wdrażania przez KZGW i RZGW programów gospodarowania wodami w obszarach dorzeczy dla potrzeb osiągnięcia dobrego stanu wód podziemnych służących do zaopatrzenia ludności w wodę do picia.

Przeprowadzona analiza obowiązujących aktów prawnych wskazuje na konieczność podjęcia pilnych inicjatyw legislacyjnych w kierunku niezbędnych zmian, które powinny usprawnić proces ustanawiania obszarów ochronnych GZWP, przyspieszyć proces ich wdrażania oraz uprościć egzekwowanie wprowadzonych rozporządzeniem dyrektora RZGW programu działań ochronnych. Do takich inicjatyw legislacyjnych zaliczyć należy przede wszystkim:

- niezbędne uzupełnienie ustawy Prawo wodne o definicje zbiornika podziemnych wód śródlądowych, głównego zbiornika wód podziemnych, obszaru ochronnego głównego zbiornika wód podziemnych, o wykaz nakazów, zakazów i ograniczeń możliwych do wprowadzenia w celu ochrony zbiornika, o zapis wskazujący dokumentację określającą warunki hydrogeologiczne w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych głównego zbiornika wód podziemnych, jako podstawę dla wydania rozporządzenia w tej sprawie przez dyrektora RZGW oraz o zapis umożliwiający ustanowienie obszarów ochronnych zbiornika przez dyrektora RZGW spoza listy zbiorników wymienionych w planach gospodarowania wodami na obszarze dorzecza (lub uzupełnie-

nie planu o aneks w tej sprawie) w przypadku przedłożenia jednostronnej dokumentacji hydrogeologicznej;

- opracowanie i wdrożenie aktu prawnego dotyczącego szczegółowych zasad sporządzania projektu rozporządzenia dyrektora RZGW w sprawie ustanawiania obszaru ochronnego głównego zbiornika wód podziemnych wraz z ustaleniem procedur postępowania administracyjnego z tym związanych;
- doprowadzenie do wzajemnej zgodności przepisów dotyczących planowania przestrzennego i planowania w gospodarce wodnej.

Przewiduje się, że w zakresie zagospodarowania obszarów ochronnych GZWP miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego oraz plany zagospodarowania przestrzennego województwa będą uwzględniać wymogi w zakresie zagospodarowania przestrzeni (nakazy, zakazy i zalecenia dotyczące zagospodarowania terenu i korzystania z wód). Istotny jest również fakt, iż plany te oraz zmiany w planach powinny być uzgadniane z właściwym dyrektorem RZGW.

Ustanawiane obszary ochronne GZWP będą stanowiły element realizacji programów gospodarowania wodami w obszarach dorzeczy, celem osiągnięcia dobrego stanu wód. Ustalenia zawarte w dokumentacjach hydrogeologicznych, dotyczących określenia warunków hydrogeologicznych w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych zbiorników wód podziemnych, będą uwzględnione przy sporządzaniu warunków korzystania z wód regionu wodnego i zlewni.

Zakres informacji opisowych dołączony do poszczególnych warstw informacyjnych bazy danych GIS GZWP jest tak zaprojektowany, by było możliwe łączenie w jednolity sposób danych przestrzennych pochodzących z różnych źródeł i wspólne korzystanie z nich przez wielu użytkowników i wiele aplikacji, szczególnie przez aplikacje wykorzystywane przez Państwową Służbę Hydrogeologiczną oraz podstawowego beneficjenta planowanych prac – Regionalne Zarządy Gospodarki Wodnej. Tworzony system GIS spełniać będzie również wymagania określone przez dyrektywę INSPIRE – dyrektywę 2007/2/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 marca 2007 ustanawiającą infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej.

LITERATURA

GWD, 2006, Directive 2006/118/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the protection of groundwater against pollution and deterioration. *Official Journal L 372/19*.

HERBICH P., KAPUŚCIŃSKI J., NOWICKI K., PRAŻAK J., SKRZYPCZYK L., 2008 — Metodyka wyznaczania obszarów ochronnych Głównych Zbiorników Wód Podziemnych dla potrzeb planowania i gospodarowania wodami w obszarach dorzeczy. Państw. Inst. Geol., Warszawa.

HERBICH P., KAPUŚCIŃSKI J., NOWICKI K., SKRZYPCZYK L., 2009 — Wytyczne w sprawie ustanawiania obszarów ochronnych głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP). Ekspertyza na zamówienie Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej.

IEP, 2003 — The state of environment in Poland 1996–2001. Report. Inspection for Environmental Protection, Warsaw. 272p.

INSPIRE 2007 — Directive 2007/2/EC of the European Parliament and of the Council of 14 March 2007 establishing an Infrastructure

- for Spatial Information in the European Community (INSPIRE) *Official Journal L 108*, 25/04/2007 P. 0001 - 0014.
- KLECZKOWSKI A.S. 1990 — Mapa obszarów Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP) w Polsce wymagających szczególnej ochrony 1:500000, wraz z objaśnieniami tekstowymi. IHiGI AGH, Kraków.
- KLECZKOWSKI A.S. (red.), 1994 — Metodyczne podstawy ochrony wód podziemnych. AGH, Kraków.
- PACZYŃSKI B. (red.), 2003 — Wstępna waloryzacja Głównych Zbiorników Wód Podziemnych w aspekcie oceny wartości użytkowych zgromadzonych w nich wód, celowości i kolejności wprowadzenia zabiegów ochronnych. Państw. Inst. Geol., Warszawa.
- ROZPORZĄDZENIE Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (Dz.U. 213, poz. 1397).
- ROZPORZĄDZENIE Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2009 r. w sprawie szczegółowego zakresu opracowywania planów gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy (Dz.U. z 3 lipca 2009 Nr 106 poz. 882).
- ROZPORZĄDZENIE Ministra Środowiska z dnia 18.08.1994.
- ULMAN-BORTNOWSKA M., 1995 — Dokumentowanie zbiorników wód podziemnych i ustalanie zasad ochrony obszarów ich zasilania (wskazania). MOŚZNiL, Warszawa.
- USTAWA z dnia 4 lutego 1994 r. Prawo geologiczne i Górnicze, (tekst jednolity Dz.U.2005.228.1947 z późn. zm.).
- USTAWA z dnia 27.04.2001 r. Prawo ochrony środowiska, tekst jednolity Dz.U. 2008.25.150z późniejszymi zmianami,
- USTAWA z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (tekst jednolity Dz.U. 2005.239.2019 z późn. zm.).
- USTAWA z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu (Dz.U. 2007.147.1033)
- USTAWA z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. Nr 199, poz. 1227, z późn. zm.).
- WFD 2000 — Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. *Official Journal L 327/1*.

SUMMARY

The paper presents selected organization and legal problems to establish the protection areas of the main groundwater reservoirs (MGR) for the planning and water management in the water regions administered by the regional water authorities. In the paper there are discussed the main works to implement the protection of the MGR. In the 80's these reservoirs were preliminary delineated. Next after the introduction of the new Geological and Mining Law certain number of hydrogeological documentations were made in years 1994–2006 aimed at the establishment of the MGR protection zones. In 2009 the 6 year program was initiated to docu-

ment 116 reservoirs according to the methodology defined in 2008. The authors showed what must be changed in the existing legal regulations to optimize the procedure of the establishment of the protection areas and implementation of the protection measures for the MGR. The authors discussed the guidelines to the proposed actions formulated in hydrogeological documentations taking into account the existing legal system, the land use, changes in the local land use planning as well as existing and potential hazards for the purpose of the MGR protection.

